

MARTA NUSSBAUM: „PRAVDA ZA ŽIVOTINJE“; NAŠA KOLEKTIVNA ODGOVORNOST

DOMINICA FRIŠT
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
fristdominica@gmail.com

Martha C. Nussbaum svoje djelo *Pravda za životinje* započinje s dijagnostikom širine problema s kojima se suvremeno društvo susreće s obzirom na ne-ljudski životinjski svijet. Primjećuje da razmjer nepravde, odnosno štete prema ne-ljudskim životinjama, odmiče razmjerno s vremenom i društveno-ekonomskim razvojem te da je vrijeme da taj kolektivni „etički dug“ počnemo vraćati. U tu svrhu problematizira nekoliko dimenzija ljudsko-životinjskih odnosa; psihološke uvjete brige i intervencije u životinjski svijet; etičke pristupe u određivanju moralnog statusa ne-ljudskih životinja; složenost konfliktnih situacija i potencijalna rješenja, (ne)moć uključenja životinja u političku zajednicu, kolektivne odgovornosti i institucije prijateljstva kao pozitivnog oblika odnosa čovjeka i životinje. Svoju verziju animalne etike razvija u odnosu na kritiku njezinih prethodnica, čiju grešku pronalazi u antropomorfnom principu tzv. „toliko poput nas“ (engl. „so like us“) i prevelikom naglasku na patnju, tj. bol. Prvi moment iz etičkog vidokruga isključuje mnoge, nama ne-slične životinje, te po principu *homo mensura* moralni status dijeli prema umjetno generiranim sličnostima (npr. savladavanje znakovnog jezika), a drugi iz vidokruga propušta psiho-socijalno bogatstvo života životinja, koje se ne može reducirati na puko izbjegavanje boli (str. 33). Primjećuje da se *scala natura* kao moralna skala od Aristotela bitno nije promijenila, već da je na tron, i to onaj koji opravdava svako životinjsko iskorištavanje, mjesto razuma stavljena osobnost i autonomija (str. 37).

Problematičan je ontološki status koje u utilitarističkim tradicijama životinje nose; one su ili iskustvene mašine (Bentham) ili posude za iskustvo (Singer) (str. 47). Mjesto paternalističkog ophođenja spram životinja autorica predlaže da ih vidimo kao agente s vlastitim sposobnostima i preferencijama koje one mogu, u optimalnim uvjetima, izraziti. To je bit „pristupa mogućnostima“ (engl. „capabilities approach“), univerzalnog pristupa koji primjenjuje na razne problematike pa tako i etičke probleme vezane za ne-ljudske životinje. Ustvrdjuje da su životinje svrhovita bića koja teže svojoj dobrobiti i svojim ciljevima s kojima, stoga trebamo postupati ujedno kao svrhama u sebi samima (str. 69). Komentira klasičnu predrasudu prema životinjama kao pukim žrtvama svoje biološke pre-

dodređenosti. Studije na sisavcima npr. pokazuju da su mnogi aspekti života tih bića uvjetovani odgojem u grupi, a ne instinktom. Riječima autorice; „And who do we think we are? Is the logical next question. We are not angels or aliens from a special rationality planet“ (str. 75).

Glavna pretpostavka pravde za životinje jest da nemamo dobrog razloga zašto bi zakoni omogućavali i osiguravali dobre uvjete življenja samo ljudima. Na prigovor o nemogućnosti političke participacije drugih životinja upućuje pažnju na marginalne slučajeve, djecu i ljude s nekim mentalnim invaliditetom koji jesu zahvaćeni u političku zajednicu, iako primjerice nemaju mogućnost izlaska na izbore (str. 97). Uostalom, većina ljudi sebe same pred zakonom ionako ne bi mogla braniti. Također, životinje bi mogle imati svoje „kolaborate“ u vladi koji bi u suradnji s biologima i znanstvenicima odlučivali za njih (str. 99). *Pristup mogućnostima* prepoznaje da sve životinje teže očuvanju vlastitog života, zdravlju, tjelesnom integritetu, te mogućnosti da se koriste vlastitim sposobnostima. Prava koja bi životinje imale, stoga bi odgovarale ovim težnjama. Primjerice, pravo na slobodu izražavanja osujećeno je zataškavanjem pravih uvjeta života na industrijskim farmama (str. 103). Moralni horizont bi stoga uključivao ona bića koja imaju „standardni životinjski paket“ (engl. „*standard animal package*“); osjećajnost, emocije, kognitivnu svijest o objektima, težnju ka dobru i izbjegavanju boli (str. 138).

Abolicionizam odbacuje iz dva razloga. Prvo, tzv. domaće životinje su ko-evolucijom stvorile asimetričan odnos s nama; čovjek može bez psa, ali pas, bez bolesti, gladi i brze smrti u gradu, ne može bez čovjeka. Drugo, u adekvatnim uvjetima životinje mogu simbiotski živjeti s ljudima (str. 197). Prepoznaje problem vlasništva i smatra da bismo životinje trebali tretirati ujedno kao svrhe po sebi te zakonski zaštititi njihove interese. Predlaže skrbnički model u kojem bi skrbnici odgovarali za zapostavljanje ili zlostavljanje životinja (str. 202). Protivi se najokrutnijim oblicima iskorištavanja životinja radi njihovih produkata, u izložbama, sportu i službenim djelatnostima te se zalaže za njihovo reformiranje pod principom da i druge životinje mogu uživati u svom radu, iako to ponekad znači da moraju prihvatiti regularne radne sate koje zahtijeva pristojno radno mjesto (str. 218). Može zamisliti etički opravdano eksploatiranje životinja ukoliko i dalje vode živote „karakteristične svojoj vrsti“ (str. 221). Postoji velika doza proizvoljnosti u evaluaciji onog iskorištavanja koje ne isključuje „dobar“ život životinje i onoga koji isključuje. Iako autorica osuđuje uzgoj pasa u svrhu natjecanja u ljepoti, ipak smatra da bi bilo odveć nametljivo odjednom ukinuti glavne institucije koje se time bave, primjerice American Kennel Club u SAD-u (str. 202), dok s druge strane ne smatra da je odveć nametljivo zabraniti iskorištavanje i ubijanje životinja pod opravdanjem kulturne ekspresije (str. 189). Također, samo neke vrste jahačkih sportova osuđuje (s čistokrvnim konjima,

utrke s preponama) (str. 220), ne uviđajući da svaka dresura konja za svrhe koje nisu za njegovo vlastito dobro zahtijeva prisilu i stoga nasilje, ako nigdje drugdje, onda pri samoj kontroli preko žvala. Najveća mana tzv. „građanskog pristupa“ pravima životinja u Nussbauminoj interpretaciji jest ta što se od životinja očekuje materijalni doprinos zajednici koji otvara cijeli niz problema od pristanka do eksploatacije onih koji nemaju nikakvu pregovaračku moć, glavnu branu svih eksploatacijskih praksi.

Relativizira kategoriju divljih životinja do njezinog ništenja; sve su životinje, posredno ili neposredno, ograničene čovjekovim djelatnostima. Cijeli svijet je dominiran čovjekom, koji je, stoga i odgovoran za moć koju vrši. Uz neupitnu nužnost ukidanja svake vrste lova i ostalih oblika direktne štete, autorica poziva da šire ekološke uvjete vidimo kao one kojima činimo nepravdu ne-ljudskim životinjama i koje, stoga, valja adresirati (str. 236). Iz toga izvodi da su zoološki vrtovi opravdani u onoj mjeri u kojoj omogućuju život životinja karakterističan njihovoj vrsti (str. 241). Smatra da je intervencija u prirodu, koju usput rečeno trebamo de-romantizirati, u svrhu poboljšanja uvjeta života opravdana, te da gdje možemo i moramo ublažiti okrutnost samo predatorstva među životinjama, ili barem ne poticati prakse poput sado-turizma (str. 250).

Pri kraju knjige komentira zakone za zaštitu životinja u SAD-u, te ukazuje na neravnopravno zanemarivanje tzv. domaćih životinja, na razlikovanje zakona i pravilnika od države do države, te na činjenicu da se i takvi manjkavi zakoni rijetko provode (str. 288). Budući da izvršna vlast dovoljno ne sprovodi zakone, Nussbaum predlaže fiducijarni, tj. povjerenički model skrbi. Povjerenik bi bio dužan brinuti, ali i biti lojalan onome za koga je odgovoran (str. 294). Na kraju nas autorica poziva da uz čuđenje, suosjećanje i konstruktivnu ljutnju na nepravdu prema životinjama, kultiviramo i nadu kao nužan uvjet motivacije za laganja za život ne-ljudskih životinja (str. 317).

Pravda za životinje donosi relativno iscrpan prikaz postojećih problema i potencijalnih rješenja u ljudsko-životinjskim odnosima. Iako se odmiče od krute antropocentrične vizure i prepoznaje druge životinje kao samo-svrhovite pojedince, ipak ostavlja previše prostora za iskorištavanje i, stoga, porobljavanje životinja. Time zapravo ne mijenja postojeću paradigmu, već ju legitimira novim teorijskim aranžmanom u kojem životinje sada već sretno služe nama.